

אבל הנרות לעולם

דָּבַר אֶל אֶהֱרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהֵעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יֵאִירוּ שְׁבַעַת הַנֵּרוֹת: (במדבר ח ב)¹
 רֵאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב פְּלֶה וְגִלְהָה עַל רֵאשָׁה וְשְׁבַעַת נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שְׁבַעַת וְשְׁבַעַת מוֹצְקוֹת לְנֵרוֹת אֲשֶׁר עַל רֵאשָׁה:
 (זכריה ד ב).²

במדבר רבה פרשה טו סימן ח

דבר אחר: "בהעלותך את הנרות". זהו שאמר הכתוב: "גם חֲשֵׁף לֹא יִחְשֵׁף מִמֶּךָ וְלִילָה פִּיּוֹם יֵאִיר כְּחֲשִׁיכָה כְּאֹרֶה" (תהלים קלט יב), ולנו אתה אומר: בהעלותך את הנרות? למה הדבר דומה? למלך שהיה לו אוהב. אמר לו המלך: תדע שאצלך אני סועד, אלא לך התקן לי.³ הלך אוהבו והתקין מטה של הדיוט, מנורה של הדיוט ושולחן של הדיוט. כיון שבא המלך, באו עמו שמשין, סנקלטים מכאן ומכאן, מנורות של זהב סיבבו לפניו. כיון שראה אוהבו את כל הכבוד הזה, התבייש והטמין כל מה שהתקין לו שהיה הכל מן ההדיוטות. אמר לו המלך: לא אמרתי לך שאצלך אני סועד? למה לא התקנת לי כלום? אמר לו אוהבו: אדוני המלך, ראיתי את כל הכבוד הזה שבא עמך ונתביישתי והטמנתי כל מה שהתקנתי לך, שהיו כלי הדיוטות. אמר לו המלך: חייך שאני פוסל את כל כלי שהבאתי עמי ובשביל אהבתך איני משתמש אלא בשלך.⁴

וכן הקב"ה כולו אורה שנאמר: "ונהורא עימה שרא" (דניאל ב כב) והוא אמר לישראל התקינו לי מנורה ונרות. מה כתיב שם? "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כח ח), "ועשית מנורת זהב טהור" (שם לא).⁵

כיון שעשו, באה שכינה. מה כתיב שם? "ולא יכול משה לבוא אל אוהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן" (שמות מ לה). מיד קרא למשה: "ויקרא אל משה" (ויקרא א א) וכתוב: "ובבוא משה אל אוהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו" (במדבר ז פט, סוף פרשת נשא). מה דיבר אליו? "בהעלותך את הנרות".⁶

במדבר רבה פרשה טו סימן ו

¹ "פרשה קטנה" זו של מצוות העלאת הנרות, משולשת היא במקרא: כאן, בפרשת תצוה ובפרשת אמור, ויקרא ראש פרק כד, מיד לאחר פרשת המועדות.

² הפטרת השבת היא גם הפטרת שבת חנוכה. זכה פרק זה של זכריה להימנות על אותה קבוצה מיוחסת של הפטרות כפולות שקוראים אותם פעמיים בשנה. ראה גם "רני עקרה לא ילדה" בישיבה נד שקוראים גם בפרשת נח וגם בשבע פרשיות של נחמה, פרשת כי תצא. יש עוד?

³ הכין לי את כל צורכי הסעודה. וה"מיטה" שבהמשך היא לישיבה כמנהג הרומאים, לא לשינה. במשל, המלך בא רק לסעוד ואילו בנמשל מדובר גם במשכן ושכינה.

⁴ "את כל מה שהבאתי עמי" - כלי הזהב שבהם מנפנפים מקורבי המלך אינם שלהם אלא של המלך. המלך נכסף למשהו חדש שיש בו עשייה, גם אם של הדיוט. שזה מוטו מרכזי בכל עשיית המשכן המקשר אותה עם בריאת העולם ו"הצורך" של הקב"ה במעשי בשר ודם וכבר הארכנו בכך בדברינו [למעשה ידך תכסוף](#) בפרשה זו וכן בדברינו [מעשה בשר ודם מול מעשה שמים](#) בפרשת בראשית. ראה שם בפרט הויכוח בין טורנוסרופוס לר' עקיבא, מדרש תנחומא פרשת תזריע לגבי המילה.

⁵ לכאורה הנמשל הוא פשוט. "כלי ההדיוטות" הם כלי המשכן. גם מנורת הזהב שהייתה במקדש היא "כלי הדיוט" יחסית לבריאה. ואנו נרצה להראות שהמדרש רומז ל"כלי הדיוטות" פשוטים יותר: המנורה והנרות שבבית היהודי שלאחר החורבן, של הקהל מולו עומד הדרשן שבשביל מנורת הזהב שבמקדש, של משה, של שלמה וגם זו של זכריה שכבר אינן, הן "מנורות של גבוה". הדימוי של מנורת זהב במשל, כוונתו כמובן לכל שפעת האור שבבריאה ו"ונהורא עימה שרא", אבל מה לעשות שהוא מזכיר את לקהל השומעים את מנורת הזהב שבמקדש ואולי הם נבוכים ושפופים מכך שאין לנו בית המקדש ואין לנו לא רק המנורה שבמשכן ובבית ראשון (שם היו עשר מנורות, ראה דברי הימים ב פרק ד: "ויעש את מנורת הזהב עֶשֶׂר כִּמְשֻׁפְטִים ויתן בהיכל חֲמֵשׁ מִיָּמִין וְחֲמֵשׁ מִשְּׂמֹאל"). אפילו את המנורה של זכריה, שלכתחילה לא הייתה המנורה של בית ראשון שעשה בצלאל שכן זו נגנזה (ראה במדבר רבה להלן) ובה תלו תקוות כל כך גדולות בתחילת בית שני - גם אותה אין לנו. וגם לא מנורת החשמונאים שעשה מברזל. היום אנו עם כלי הדיוטות ממש.

⁶ לקראת סוף הדרשה, נראה שהדרשן לא רק מסכם את הרעיון שפיתח עד כאן, בזכות כלי ההדיוטות, אלא "מגניב" גם רעיון נוסף. הוא מפנה את תשומת לבנו להקבלה שבין סיום ספר שמות ותחילת ספר ויקרא ובין סיום פרשת נשא ותחילת פרשתנו. לא סתם השראת שכינה במעשה בשר ודם, אלא גם קריאה ודיבור - קריאה לאוהב שהתבייש ונבהל והטמין את כליו הפשוטים. בסוף ספר שמות, סוף פרשת פקודי, הענן מכסה את המשכן ומונע ממשה להיכנס. אבל מיד אחריו, תחילת ספר ויקרא: "ויקרא אל משה". בדומה לכך, בסוף פרשת נשא משה בא ושומע את הקול מדבר אליו. מה הוא מדבר אליו? - את הדברים שבתחילת פרשתנו: הצייווי על הנרות. הקבלה זו אומרת דרשני וצריך לעמוד על טיבה המלא. אבל על סמיכות הפרשיות סוף נשא - תחילת בהעלותך, כבר דרשו רבים (ראה בעל הטורים, הרמב"ן, כלי יקר). מדרש זה רוצה לומר יותר מכך, שההפסקה בין הפרשיות היא מלאכותית וצריך לקרוא את סוף נשא ותחילת בהעלותך ברצף אחד: "ובבא משה אל אוהל מועד לדבר איתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים וידבר אליו: וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל אהרון ואמרת אליו בהעלותך את הנרות וכו'". אולי גם נרות לדורות?

אתה מוצא למעלה: אחד עשר שבטים הקריבו, ושבת אפרים הקריבו,⁷ ושבת לוי לא הקריבו. וכל הנשיאים הקריבו ... ואהרן לא הקריב עם הנשיאים. והיה אומר: אוי לי שמא בשבילי אין הקב"ה מקבל שבתו של לוי? אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור לו לאהרן: אל תתירא, לגדולה מזו אתה מתוקן! לךך נאמר: "בהעלותך את הנרות" - הקורבנות, כל זמן שבהמ"ק קיים הם נוהגים. אבל הנרות לעולם - "אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטליו לעולם.⁸

רמב"ן במדבר פרק ח פסוק ב

וראיתי עוד בילמדנו (תנחומא בהעלותך ה) וכן במדרש רבה (טו ו), אמר לו הקב"ה למשה: לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן. הקרבנות, כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטליו לעולם. והנה דבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטליו מפני חורבנו, אף הנרות בטלות.⁹ אבל לא רמזו אלא לנרות חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאים נוהגת לעולם, דרשו סמוכין לחנוכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם.¹⁰

....

והנה אמר מתחילה (שמות כז) ואתה תצוה ויקחו אליך שמן זית זך להעלות נר תמיד, ולא הזכיר שם המנורה, והיה במשמע שידליקו במנורה בהימצאה כמו שאמר בעשייתה (שם כה לו) והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה, אבל אם אולי תאבד או תשבר ידליקו בלתי מנורה. ואין המנורה מעכב ההדלקה, כי המצוה להעלות נר תמיד לעולם.¹¹ ואחר כך הוסיף וצוה מיד ולדורות (ויקרא כד ב) צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך, ואמר (שם פסוק ד) על המנורה הטהורה יערוך את הנרות, שלא יערוך אלא במנורה הטהורה. ובכאן כאשר השלים להזכיר הקמת המשכן, השלים עוד כל דיני הנרות, וציוה שיהיו שבעת הנרות כולן דולקות לדורות אל מול פני המנורה, כאשר הזכיר במעשה המנורה: "והעלה את נרותיה והאיר על עבר פניה", לא בלתי מנורה ולא בלתי שיאירו כולם אל עבר פניה.¹²

ספר כלבו סימן יז¹³

וכתב הרבי אשר ז"ל: נהגו כל העולם להדליק נר בבית הכנסת קודם שיכנס אדם שם להתפלל. ונראה בעיני כי טעם המנהג הזה משום הא דאמרינן בברכות עשרה קדמא שכינה ואתיא, על כן צריך להדליק הנר ולהקדים. ועוד, מפני שכן היו עושין במקדש. וגם נהגו כל ישראל שלא להדליק נר מנר בית הכנסת משום דהוקצה למצותו הוקצה לאיסורו, ומצאתי בספר ילמדנו בפרשת בהעלותך אע"פ שהקרבנות בטלו, הנרות לא בטלו. שמעינן מהא שהקדש מנהג נהגו בהם. ושמענו שהקדמונים ז"ל נהגו בהם איסור גדול ואין מניחין להדליק מהן אפילו לכתוב או ללמוד עכ"ל.¹⁴

⁷ אפילו שבת אפרים שהוא צעיר השבטים, בנו הצעיר של יוסף, כבר הקריב את קרבנו. ולא עוד, אלא שהקריב "ביום השביעי" הוא שבת ואף שהיה קרבן יחיד, דחה את השבת. וזה קשור גם לנפילת יריחו שהייתה בשבת בהנהגת יהושע שהוא משבא אפרים. ראה במדבר רבה יד א, דברים רבה (ליברמן) והיה עקב ועוד.

⁸ וכן הוא במדרש תנחומא וילמדנו שבידינו ונראה שכולם מקור אחד להם. "הברכות" זה ברור - ברכת כהנים שנוהגת גם אחרי חורבן הבית. ראה דברינו [כה תברכו את בני ישראל](#), בשבוע שעבר פרשת נשא, והנרות? אילו נרות הם "לעולם"? איפה ההקבלה לברכת כהנים?

⁹ כפי שרמב"ן מסביר בקטע הבא.

¹⁰ שיטת הרמב"ן, אשר מסתמך על המדרש שהבאנו, שהנרות לעולם הם נרות חנוכה, מתקשרת לחנוכת המשכן שבפרשת נשא (ראה גם בעל הטורים) וכמובן הקשר לבית חשמונאי שהיו כהנים. חיזוק נוסף יש מההקבלה בהפטרות השבת ושבת חנוכה (ראה הערה 2 לעיל). החולשה של פירוש זה היא שנרות חנוכה נוהגים פעם בשנה ואין בהם את הקביעות והרצף לאורך לוח השנה, כמו נרות המקדש וברכת כהנים (בארץ ישראל). גם הפיצוי לאהרון לדורות הוא חלקי שהרי אין לכהנים שום יתרון במצוות נר חנוכה.

¹¹ כך יכולנו אולי לחשוב, שידליקו נרות בבית המקדש גם בלי מנורה, משום שבפרשת תצווה לא מוזכרת המנורה. אבל לא היא, כפי שהוא ממשיך ומסביר.

¹² היינו נרות בית המקדש בטלות אם אין מנורה ולא הם הנרות לעולם, רק נרות חנוכה. בכך משלים רמב"ן את דבריו שהבאנו למעלה. כדאי לקרוא אותו כולו בשלמותו שם.

¹³ ספר 'כלבו' נכתב כנראה בידי ר' אהרן ב"ר יעקב הכהן מנרבונו שבפרובנס. ר' אהרן חי במאה ה"ג-ד, ושהה תקופה מסוימת גם בספרד. בשנת ס"ו [1306] גורש מצרפת עם כל יהודיה, והתיישב באי מיורקה שלידי ספרד. (מתוך שו"ת בר אילן).

¹⁴ הרי לנו שיטה שנייה, ש"הנרות לעולם" הם נרות בית הכנסת שהוא מקדש מעט בימינו. וכך גם נראה במדרש הגדול ויקרא ו ב (פרשת צו): "צו את אהרון - שלש פרשיות נאמרו בצוואה שהן קבועות מיד ולדורות: פרשת נרות ופרשת שלוח טמאים ופרשת תמידין. פרשת נרות: ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך (שמות כז) - קבועה מיד ולדורות. אע"פ שחרב מקדש ובטלו הנרות, הרי בתי כנסיות ובתי מדרשות שמדליקין בהן והם הנקראין מקדש מעט". וכך גם במדרש הגדול במדבר ח א בפירושו לפרשתנו. אלא דא עקא, ששם הוא מביא את הפסוק מישעיהו כד טו: "באורים כבדו ה'" שזה המקור של רוב הראשונים למנהג של הדלקת

תנחומא - ילמדנו - פרשת בהעלותך סימן א

ילמדנו רבינו: מהו להדליק בשמן שריפה ביום טוב? כך שנו רבותינו: אין מדליקין בשמן שריפה ביום טוב. ר' ישמעאל אומר אין מדליקין בעיטרן מפני כבוד השבת. וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שומשמן בשמן אגוזים בשמן צנונות [בשמן דגים] בשמן פקועות בעיטרן ובנפט. ר' טרפון אומר: אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד. עמד ר' יוחנן בן נורי על רגליו ואמר לר' טרפון: מה יעשו אנשי בבל שאין להם אלא שמן שומשמן? ומה יעשו אנשי מדי שאין להם אלא שמן אגוזי? ומה יעשו אנשי אלכסנדריא שאין להם אלא שמן צנונות? ומה יעשו אנשי קפוטקיא שאין להם לא זה ולא זה אלא נפט? אמר להם רבי טרפון: הרי מצינו שחיבב הקב"ה שמן זית מכל השמנים בנר ובהדלקה, שהרי שנה פרשת הדלקת הנר ושילש. ומרוב חיבתו בחר ב"שמן זית כתית למאור".¹⁵ אנו מוצאים כי בכמה מקומות הזהיר הקב"ה על הנרות להדליק בשמן זית זך ...¹⁵

מסכת שבת דף כא עמוד א

תני רמי בר חמא: פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת - אין מדליקין בהן במקדש, משום שנאמר: "להעלות נר תמיד" (שמות כז ב).¹⁶

במדבר רבה פרשה טו סימן י

ר' לוי בר רבי אומר: מנורה טהורה ירדה מן השמים, שאמר לו הקב"ה למשה: "ועשית מנורת זהב טהור" (שמות כה לא). אמר לו: כיצד נעשה אותה? אמר לו: "מקשה תיעשה המנורה" (שם). ואעפ"כ נתקשה משה וירד ושכח מעשיה. [עלה ואמר: ריבוני, כיצד נעשה אותה? אמר לו: מקשה תיעשה המנורה. ואעפ"כ נתקשה משה וירד ושכח]. עלה ואמר: ריבוני, שכחתי אותה. הראה לו למשה ועוד נתקשה בה. אמר לו: "וראה ועשה בתבניתם אשר אתה מראה בהר". עד שנטל מנורה של אש והראה לו עשייתה. ואף על פי כן נתקשה על משה. אמר לו הקב"ה: לך אצל בצלאל והוא יעשה אותה. ירד משה ואמר לבצלאל, מיד עשאה. התחיל משה תמה ואומר: אני, כמה פעמים הראה לי הקב"ה ונתקשיתי לעשותה. ואתה, שלא ראית עשית מדעתך. בצלאל - בצל אל היית עומד כשהראה לי הקב"ה עשייתה. ולפיכך כשחרב ביהמ"ק נגנזה המנורה. וזה אחד מחמשה דברים שנגנזו: הארון והמנורה והאש ורוח הקדש והכרובים.¹⁷ וכשישוב הקב"ה ברחמיו ויבנה ביתו והיכלו הוא מחזירן למקומן לשמח את ירושלים, שנאמר: "יששום מדבר וציה ותגל ערבה ... פרוח תפרח ותגל ... כבוד הלבנון ניתן לה" (ישעיה לה א-ב).¹⁸

נרות בבית הכנסת. זאת בעקבות מדרש פסיקתא דרב כהנא פרשה כא: "על כן באורים כבדו ה' - במה מכבדין אותה? באילין פנסייא". הכלבו הוא המקור היחיד שמצאנו שמסתמך על המדרש שהבאנו: "אבל הנרות לעולם", כמקור לנרות בית הכנסת. בכך נוצר קשר עם קדושת המקדש. ואם כך, אין הנרות בבית הכנסת רק לכבוד ולתפארת, אלא חלים עליהם דינים והגבלות מעין הנרות שהיו במקדש, כפי שהכלבו מפרט. וזה הבדל גדול להלכה. ראה שולחן ערוך, אורח חיים סימן קנא, בפרט סעיף קטן כז במשנה ברורה שם שמקשר את דברי המחבר לכלבו. אבל לגבי קדושת נרות בית הכנסת לא נראה שהשולחן ערוך פוסק כמו הכלבו. וצ"ע ולא באנו כמובן להורות הלכה. עוד על מנהג הדלקת נרות בבית הכנסת, ראה דוד עמית: בתי הכנסת בחורבת מעון ובחורבת ענים והיישוב היהודי בדרום הר חברון, חיבור לשם קבלת דוקטורט, עמ' 165, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשס"ג. וראה גם מאמרו של דוד עמית ועודד עירשי בספר רצף ותמורה, מרכז דינור, יד בן צבי, ירושלים תשס"ד ומאמרים אחרים שפורסמו לאחרונה מהם ניתן ללמוד על התחזקות מעמד הכהונה בתקופה הביזנטית. השערה שלנו היא שבשלב מסוים ניסו הכהנים לנכס לעצמם לא רק את ברכת כהנים, אלא גם את מצוות הדלקת הנרות בבית הכנסת וזהו ה"לדורות" של ההבטחה לאהרון עפ"י מדרש במדבר רבה וילמדנו: "אל תתירא, לגדולה מזו אתה מתוקן ... - הקורבנות, כל זמן שבהמ"ק קיים הם נוהגים. אבל הנרות לעולם - אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות". המנורה של בתי הכנסת של אותה תקופה שנבנו בדמות מנורת בית המקדש. אבל זו כמובן השערה שלנו וכולה על אחריותנו בלבד.

¹⁵ ממדרש זה אנו מבקשים להציע פירוש נוסף שה"נרות לעולם" הם אולי גם נרות שבת וי"ט, ואהרון זכה וזיכה כאן את עם ישראל כולו ובעיקר את נשות ישראל. להלכה אמנם לא נפסק כר' טרפון, אך מהדיון בבית המדרש עולה שחז"ל ראו בהדלקת הנרות בשבת ויום טוב המשך (זכר) להדלקת הנרות במקדש: "הרי מצינו שחיבב הקב"ה שמן זית מכל השמנים בנר ובהדלקה, שהרי שנה פרשת הדלקת הנר ושילש. ומרוב חיבתו בחר בשמן זית כתית למאור". המחלוקת היא רק מעשית שלא כולם יכולים להרשות לעצמם שמן זית. בכך גם נסגר המעגל עם דור האבות שגם הם הדליקו נרות: "כל ימים שהייתה שרה קימת היה נר דלוק מלילי שבת ועד לילי שבת" (בראשית רבה, סוף פרשה ט). נרות שבת היו ויהיו לעולם. ולעניין ההשוואה של נרות שבת עם נרות חנוכה, כדאי גם לזכור את הגמרא בשבת כג ע"ב: "נר חנוכה ונר ביתו - נר ביתו עדיף משום שלום ביתו". נר שבת עדיף על נר חנוכה.

¹⁶ נראה שגם מממרא זו הלומדת מנרות שבת לנרות המקדש (לכאורה הכיוון היה צ"ל הפוך), אפשר לחזק את הצעתנו שהנרות לעולם הם נרות שבת. ואם הזכרנו את הפסוק מפרשת תצוה, ראה דברינו **נר תמיד** בפרשה זו.

¹⁷ ראה רשימה קצת שונה בגמרא יומא כא ע"ב: "ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים". ובירושלמי מכות פרק ג הלכה ו: "אילו ה' דברים שחסר מקדש אחרון ממקדש ראשון ואילו הן אש ארון אורים ותומים שמן המשחה ורוח הקודש". וכך גם בשיר השירים רבה פרשה ח. נוסף לאלה, גם השמיר שבטל עם החורבן (מסכת סוטה פרק ט משנה יב).

¹⁸ מה הקשר של מדרש זה לדברינו עד כאן? אולי אין קשר. סתם רצינו לסיים במדרש נאה. ואולי יש. הדרשן מאריך בשגב המנורה וייחודה, עד שאפילו משה לא ידע כיצד לעשותה. ומי ידע? בצלאל. שלא עלה למרום ואפילו לא הוזהר שהמלך בא לסעוד אצלו (ראה המדרש הראשון). בצלאל לא עלה להר סיני ונשאר למטה, אבל הוא חסה בצילו של אל. מי עוד חוסה בצל הקב"ה? כל מי שעושה צדקה וחסד: "בוא וראה כמה גדול כחן של צדיקים וכמה גדול כוחה של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים, שאין חסין לא בצל

שבת שלום
מחלקי המים

שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים אלא בצל מי שאמר והיה העולם, שנאמר (תהלים ל"ו) מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיק יחסיון" (רות רבה ה ד). בין המנורה של משה ובין המנורה שלעתיד לבא יש לנו מנורות חרס פשוטות ונר איש וביתו בכל שבת, שעושים אותם אומנים בצלאלים שמרבים במעשי צדקה וחסד ונרותיהם מאירים לעולם ולעולם.